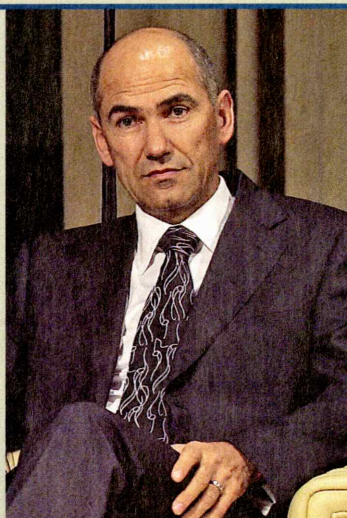

Srebrenica in Huda jama imata isto ideološko podlago

Janez Janša, sds.si, foto: Matic Štojs, arhiv Demokracije, Amel Emric/AP Photo

Kaj je EU prezrla v 20 letih tranzicije in česa ne sme v naslednjih 20 letih. V Miloševiću in Mladiću je premalo videti samo skrajna nacionalista. Nekaj manjka, kar bi lahko v celoti pojasnilo neverjetno brutalne zločine v BiH, RH in na Kosovu ob razpadanju nekdanje SFRJ. Gre za spoj nacionalizma in komunistične ideologije, ki je bil očiten.

Je skrajni proizvod jugoslovanskih komunističnih in vojaških akademij, v katerih so učili, da je temeljni cilj razrednega boja fizično uničenje nasprotnika. Ta spoj je proizvedel nacionalsocializem konec 20. stoletja v sicer drugačnih okoliščinah, a z enakimi zločinskimi posledicami kot v prvi polovici prejšnjega stoletja. V času torej, ko smo verjeli, da kaj takšnega ni več mogoče. Verjetno je zato ideološka podlaga gorja na Balkanu ostala nekako v ozadju preučevanj. Tudi zato, ker so mogočni ostanki komunizma v prostoru Jugovzhodne Evrope zelo pazili, da bi na Zahodu ne začeli preučevati globljih vzrokov za Srebrenico in balkansko tragedijo nasploh. Usodne dogodke pomladi in poletja 1989, ki so oznanjali konec hladne vojne in napovedovali padec berlinskega zidu, sem spremljal iz zapora blizu Ljubljane. Zmaga Solidarnosti na poljskih sicer omejenih svobodnih volitvah, burni kongres ljudskih deputatov v Moskvi, zgodovinski obiski in srečanja Gorbačova v Bonnu, Vatikanu, Peking, Berlinu in na Malti (srečanje s predsednikom ZDA), odprtje železne zaves na meji med Madžarsko in Avstrijo, protesti po mestih Vzhodne Nemčije so imeli velik vpliv tudi na dogajanje v takratni SFRJ in seveda tudi na dogajanje v Sloveniji, ki je bila pred dvema desetletjema še ena od jugoslovanskih socialističnih republik s podobnim položajem, kot so ga imele republike v sklopu nekdanje ZSSR. Dogodke v Evropi sta deloma zasenčila pokol na Trgu nebeškega miru in smrt iranskega voditelja Homeinija, hkrati pa so burna dogajanja povsod po svetu napihovala dramatičnost časa, ki smo ga opazovali izza rešetk.

Lažne iluzije Za nas, politične zapornike, je bilo pričakovanje, da bo veter sprememb zajel celotno Vzhodno in Srednjo Evropo, še toliko močnejše. Spomladi leta 1988, ko nas je aretirala komunistična politična policija in so nas nato obsodili pred vojaškim sodiščem v Ljubljani na zaprtjem procesu in brez pravice do odvetnika, je tudi v Sloveniji prišlo do množičnih protestov in do ustanovitve Odbora za varstvo človekovih pravic, ki je v dveh mesecih narasel na 100.000 članov.¹

Komunistična oblast se je zbala nemirov, zato smo na sojenju dobili relativno blage kazni – od enega do štirih let zapora. Kljub protestom javnosti se je slovenska komunistična oblast odločila, da bo kazni izvršila, pri tem pa se je zanašala na upanje, da spremembe v Vzhodni in Srednji Evropi vendarle ne bodo usodnejše vplivale na spremembo režimov v Jugoslaviji in v Sovjetski zvezi. Zanašali so se tudi na bojazen Zahoda pred divjim razpadom SZ in na posledično povečanje nevarnosti zaradi slabšega nadzora nad jedrskim arzenalom SZ ter na bojazen pred izbruhom etničnih konfliktov ob morebitnem razpadu SFRJ.

V veliki meri je bilo to upanje zmotno. Prišlo je ne samo do formalne spremembe oblasti ter do uvedbe tržnega gospodarstva in svobodnih volitev v SZ in SFRJ, temveč tudi do razpada obeh socialističnih imperijev. Razpad velikega rdečega imperija (ZSSR) je bil relativno nadzorovan, medtem ko je mali rdeči imperij (SFRJ) razpadel v ognju in viharju etničnega čiščenja in oboroženih spopadov v BiH, na Hrvaškem in nazadnje na Kosovu.

Kljub temu pa lahko danes s časovne razdalje 20 let ugotavljamo, da omenjeno upanje vodil komunističnega režima v Beogradu in Ljubljani ni bilo povsem brez osnov in si zato velja temelje, s katerimi so ga podlagali, pobliže ogledati. Natančnejši pogled namreč danes pokaže, da obstaja razlika med Ljubljano in Moskvo na eni ter prestolnicami drugih nekdanjih komunističnih držav v Evropi na drugi strani. In kot so kazale bolj surove oblike razkroja malega rdečega imperija pred 20 ali 15 leti ter kot kaže sedanja rekommunizacija v Sloveniji in na Zahodnem Balkanu, so nekateri ostanki komunizma trdovratnejši v razbitinah malega kot pa v nekdanjih delih velikega rdečega imperija.

Avtentični komunizem Upanje ljubljanskih in beograjskih komunističnih aparatčikov, da bo komunizem v določeni obliki zaradi avtentičnosti pri njih preživel, je najprej temeljilo na prepričanju. V takratni komunistični doktrini v Ljubljani in Beogradu je namreč prevladovala teza, da sta bili komunistični revoluciji avtentični v SZ in SFRJ, drugam pa da so komunizem prinesli vojaki Rdeče armade na svojih bajonetih. Kljub Gorbačovu in perestrojki v SZ so se jugoslovanski komunisti trdno oklepali te teze. Bila je zapisana v načrt Generalštaba JLA z imenom Okop, na podlagi katerega je leta 1991 JLA izvedla oboroženo intervencijo v Sloveniji in kasneje na Hrvaškem. To tezo je zelo odkrito priznal tudi eden od tvorcev jugoslovanskega komunističnega represivnega aparata v času po smrti jugoslovanskega diktatorja Josipa Broza Tita, njegova nekdanja desna roka kot sekretar

Opomba:

Tekst je bil v malo spremenjeni obliki objavljen v knjigi Za kulturo življenja, Nova Obzorja, 2013.

Opomba uredništva:

Slike in podpise je izbralo uredništvo.

O avtorju

Janez Janša je bil rojen leta 1958 v Ljubljani. Maja leta 1988 ga je zaradi kritičnih člankov, in ker je z naprednim programom kandidiral za predsednika ZSMS, aretirala takratna komunistična oblast, nekaj mesecev kasneje pa je bil skupaj še s tremi sotrpini na zaprtem procesu na Vojaškem sodišču v Ljubljani obsojen na 18-mesečno zaporno kazen. Leta 1989 je postal podpredsednik Slovenske demokratične zveze. V prvi demokratični slovenski vladi je postal minister za obrambo. Leta 1993 je postal predsednik Slovenske demokratske stranke, s katero je leta 2004 zmagal na parlamentarnih volitvah in bil v obdobju 2004–2008 predsednik slovenske vlade. V prvi polovici leta 2008, ko je Slovenija predsedovala EU, je vodil Svet EU. Leta 2012 je postal še v drugo predsednik vlade. Maja 2013 je bil znova izvoljen za predsednika SDS.

politbiroja KPJ in sekretar za notranje zadeve Stane Dolanc. Kot osebni prijatelj vodilnega slovenskega komunističnega politika Milana Kučana je leta 1990, ko je le-ta prepustil funkcijo predsednika CK ZKS nasledniku in kandidiral na volitvah za predsednika Slovenije, v njegovo predvolilno propagandno brošuro zapisal:

»Mi imamo srečo – in Milan Kučan je to znal, upam vsaj, pravočasno izkoristiti –, da je bila pri nas avtohtona revolucija, ki ni prinesena na sovjetskih bajonetih. Zato je to pri nas popolnoma nekaj drugega kot na Poljskem, Češkoslovaškem, v Bolgariji, Romuniji ali Vzhodni Nemčiji.«²

Vodilni slovenski komunisti in generali JLA so bili prepričani, da bo socializem kot enopartijska vladavina v mogoče nekoliko modernizirani obliki preživel v Jugoslaviji ali vsaj v Sloveniji in Srbiji ter v SZ. Njihovo prepričanje je temeljilo na vedenju o temeljiti čistki prebivalstva po zmagi komunističnih revolucij v obeh državah. Čistke, s katerimi so po letu 1945 v Sloveniji fizično odstranili vsakršno sled politične konkurence, so bile najmanj enako temeljite kot v času najhujšega Stalinovega terorja v SZ. Po demokratičnih spremembah v Sloveniji leta 1990 je bilo na ozemlju, velikem dobrih 20.000 km², na katerem živi 2 milijona ljudi, odkritih več kot 600 množičnih grobišč, med katerimi so mnoga večja od tistega v Srebrenici. Zadnje veliko množično grobišče je bilo odkrito leta 2009 v zapuščenem rudniku Huda jama 40 km od glavnega mesta Slovenije. V zapuščenih rudniških jaških leži na tisoče na pol razpadlih trupel ter nepokopanih moških in ženskih okostij, ki so večinoma brez strelnih ran. Komunisti so leta 1945 svoje žrtve preprosto žive pometali v zapuščene rudniške jasko, vhode pa zazidali in zabetonirali. Tisti dejanski ali potencialni nasprotniki komunističnega režima, ki jih niso pobili takoj po končani vojni in komunistični revoluciji, so bodisi pobegnili v tujino, bodisi končali v komunističnih koncentracijskih taboriščih in zaporih. Število političnih zapornikov v Sloveniji je naraslo v tisoče. Vsa leta komunističnega režima, vse do 1988, so bili organizirani montirani sodni procesi, na katerih so mnoge povsem nedolžne ljudi obsojali na smrt ali na zaporne kazni. Ker so čistke in poboje izvajali domači komunisti, praviloma vsak v svojem okolju, so bile te temeljiteše kot tiste, ki so jih izvajali sovjetski vojaki ali KGB v državah Vzhodne in Srednje Evrope. Hkrati je imelo veliko ljudi na komunistični strani krvave roke. Ker so se bali razkritja zločinov in odgovornosti, so pobijali cele družine in rodbine. Ne samo strahovlada, ki

so jo ti postopki povzročali, temveč fizično uničenje politične opozicije je omogočilo dolgoletno vladavino diktatorja Tita in njegovih naslednikov. Ti so zato tudi leta 1989 računali, da je bila vsaka podlaga za močno opozicijo skozi desetletja uničena. Računali so, da lahko obdržijo večino oblasti tudi v primeru izvedbe formalno svobodnih volitev. Računali so, da bodo tisoči njihovih pripadnikov s krvavimi rokami naredili vse, da ne bo prišlo do spremembe oblasti in s tem do razčiščenja preteklosti. Začeli so veliko propagandno ofenzivo, češ da so bili vsi desettisoči, vključno z ženskami in otroki, ki so bili pobiti, kolaboranti z nacizmom in fašizmom. Še pred formalnimi spremembami so začeli privatizirati nacionalne in lokalne medije. V njih so vse do danes ohranili skoraj popoln vpliv. Vsak, ki je javno postavljaj vprašanje komunističnih čistk in pobojev, je bil v njih takoj ožigosan za simpatizerja kolaboracije in nacizma.

Ozadje balkanske morije Vse opisano postavlja pred nas vprašanje, ali je 20 let po padcu berlinskega zidu, po vključitvi večine nekdanjih komunističnih držav Vzhodne in Srednje Evrope v EU in NATO, prostor in čas za eno samo veliko slavo ali pa so na mestu tudi nekatera opozorila. Smo mogoče ob velikih premikih kaj prezrli? Smo dovolj preučili vzroke, ki so omogočili Srebrenico? Smo se v EU vprašali, kako je mogoče, da so Milošević, Mladić in drugi nekdanji vodilni jugoslovanski komunisti brez pamišljanja ukazali fizično uničenje tisočev po natančno istih vzorcih kot njihovi vzorniki leta 1945? Kako je mogoče, da je ideologija zločina preživela v tolikšni meri, da je znova povzročila smrt desettisočev sredi evropske celine?

Nam, ki živimo v Sloveniji, so odgovori bliže. Nosilec komunistične strahovlade in neposredni organizator pobojev desettisočev brez sojenja po končani vojni in revoluciji v Jugoslaviji, Josip Broz Tito, je namreč danes na celotnem prostoru JV Evrope še vedno vsaj deloma spoštovan in cenjen, čeprav javnost danes že razmeroma veliko ve o njegovih zločinih. Neokomunistična propaganda je namreč izjemno močna. Vedno, ko je bilo npr. v Sloveniji v zadnjih desetletjih odkrito kako novo množično grobišče, so množični mediji pospremili odkritje z dvema komentarjema. Najprej so vse žrtve v grobiščih kar počez razglasili za sodelavce nacifašizma. Tudi če so bila v grobiščih ženska in otroška okostja. Nato pa so se pojavili glasni pozivi, naj se država ne ukvarja s »prekopavanjem kosti« in trošenjem denarja, saj zaradi tega ljudje ne bodo nič bolje živeli. Na koncu propagandisti vse skupaj povežejo v »racionalno« razlago, da je bil Josip Broz Tito kljub vsem dokazanim zločinom velika zgodovinska osebnost, voditelj svetovnega gibanja neuvrčenih in jugoslovanskega samoupravnega socializma, v katerem naj bi živeli bolje in bili bolj enaki kot pa danes v kapitalizmu.³

Seveda v normalni družbi ni mogoče obsoditi zločina in v isti sapi malikovati zločincev. Enak problem imajo v Moskvi ali pa ima zaradi tega EU problem z Mosko. Ni mogoče obsoditi Stalinovih in Leninovih zločinov, hkrati pa obeh malikovati kot velikih voditeljev. Denacifikacija Nemčije je ustvarila temelje za sedanjo EU.

Dekomunizacija Vzhoda nas še čaka, drugače bomo prej ali slej soočeni s takšnim ponavljanjem zgodovine, kot smo mu bili priče v Srebrenici. Še posebej sta problematična oba centra t. i. avtentične komunistične revolucije. V SZ danes živeče generacije nimajo neposrednega vedenja o časih pred komunistično revolucijo, saj je bila ▶

Huda jama je postala simbol zločinov komunizma na slovenskih tleh. Zločini v kasnejših vojnah na tleh nekdanje socialistične Jugoslavije temeljijo na enaki miselni platformi.

Slobodan Milošević je bil pred svojim nacionalističnim pohodom komunistični aparatčik, svoj pohod je začel kot predsednik CK Zveze komunistov Srbije.

Režiserja velike večine zločinov v Bosni in Hercegovini: Ratko Mladić in Radovan Karadžić

Pokol v Srebrenici se ni zgodil po naključju, saj gre za spoj nacionalizma in komunistične ideologije. Je skrajni proizvod jugoslovanskih komunističnih in vojaških akademij, v katerih so učili, da je temeljni cilj razrednega boja fizično uničenje nasprotnika.

► v Leninovih in Stalinovih čistkah fizično uničena ali pregnana najprej vsa nekomunistična inteligenca, nato pa so čistke pospravile še velik del izobraženih komunistov. Kljub temu pa je nekdanji ruski predsednik Putin pred leti položil cvetje na grob desetstisočim ustreljenih v času Stalinovih čistk na vojaškem poligonu blizu Moskve ter javno ostro obsodil te zločine. Avgusta leta 2009 pa je kot predsednik vlade Ruske federacije ob 70. obletnici začetka druge svetovne vojne v pismu Poljakom obsodil tudi pakt med Hitlerjem in Stalinom. Tega pakta slovenski komunisti še vse do danes niso jasno obsodili, ob njegovem podpisu pa so ga javno zagovarjali. Zaradi tega celo danes, ob 70. obletnici napada Hitlerjeve Nemčije na Poljsko večina slovenskih medijev ne omenja, da je Poljsko napadla in deloma okupirala tudi takratna Stalinova Sovjetska zveza.

Posledica komunističnih čistk Zaradi temeljitih komunističnih čistk je tudi v Sloveniji prav tako kot v nekdanji SZ preživel le majhen del nekdanje inteligence. Tovrstne čistke so bile med vsemi deli nekdanje Jugoslavije najbolj drastične prav v Sloveniji. Otroci iz nekomunističnih družin, tudi če so čistke preživeli, dolgo časa po revoluciji niso imeli možnosti, da bi v podržavljenem gospodarstvu ali v zavodih kljub znanju ali očitnim sposobnostim prevzeli kakršnokoli vodilno mesto. Za zaposlitev v kolikor toliko pomembni službi so zahtevali članstvo v komunistični partiji oz. zvezi komunistov.

Posledice takšnega stanja so v Sloveniji močno vidne tudi danes. Naj naštejemo samo nekaj najpomembnejših.

1. V pomladnih dneh leta 2009, ko je bilo odprto množično grobišče Huda jama in so kamere nacionalne TV prikazale vso grozoto posledic komunističnega zločina, je predsednik komunistične veteranske organizacije Janez Stanovnik, ki je bil v času SFRJ dolgo časa diplomat v službi v OZN, v poskusu zanikanja lastne odgovornosti za zločine izjavil, da so bili poboji po končani vojni izvršeni na ukaz maršala Tita in da je izključno on odgovoren zanje. Kot posledica te izjave se je pojavila zahteva, da se iz slovenskih mest in trgov odstranijo spomeniki in poimenovanja po nekdanjem jugoslovanskem diktatorju, ki jih je še veliko. Stranke aktualne leve vladne koalicije so ostro nastopile proti tej zahtevi. Podmladek Socialnih demokratov (pravna in materialna naslednica nekdanje Komunistične partije Slovenije), vodilne vladne stranke premiera Boruta Pahorja, je objavil sporočilo za javnost, v katerem je zagovarjal ravnanja diktatorja Tita in zatrdil, da je bil čas komunistične revolucije, v katerem je prišlo do množičnih zločinov, čas napredka za takratno Jugoslavijo. Predsednik republike Danilo Türk, izvoljen s podporo levih postkomunističnih strank, pa je v kamero nacionalne TV na vprašanje, kako komentira odkritje množičnega grobišča Huda jama z več tisoč nepokopanimi trupli, dejal, da je to drugorazredno vprašanje in da ga ne bo komentiral. Levičarske stranke v Ljubljani, slovenskem glavnem mestu, pa so pod vodstvom župana Zorana Jankovića, tesnega prijatelja

nekdanjega predsednika slovenskih komunistov in kasnejšega predsednika RS Milana Kučana, na mestnem svetu s svojo večino sprejele sklep, da se ena od vpadnic v Ljubljano poimenuje po nekdanjem diktatorju Titu. Takšna ulica je v Ljubljani obstajala do svobodnih volitev leta 1990, nato pa so jo preimenovali. Po 20 letih so slovenski neokomunisti dosegli povratek nazaj.

2. V istem času, ko so postkomunisti v Ljubljani odločali o poimenovanju ulice po nekdanjem diktatorju Titu, je Evropski parlament sprejel resolucijo o evropski zavesti in totalitarizmu, v kateri obsoja vse totalitarne režime, se klanja njihovim žrtvam in predlaga državam članicam, da 23. avgust zaznamujejo kot dan spomina na žrtve vseh totalitarizmov v Evropi. V Sloveniji je resolucija nalezela na velik odpor vladajočih postkomunističnih sil. Vlada je izjavila, da 23. avgusta ne bo z ničimer obeležila. Njen predstavnik je v parlamentu nato uradno izjavil, da vlada Boruta Pahorja resolucije parlamenta EU ne podpira. Predstavniki komunistične veteranske organizacije so resolucijo ostro napadli. Manjšo slovesnost ob tem dnevu spomina je 23. avgusta 2009 pripravil Center za narodno spravo, ki je bil ustanovljen pred nekaj leti, vendar se prireditve ni udeležil prav nihče iz vlade ali iz vrst vladajoče koalicije.

3. Podobno resolucijo kot EP je letos sprejela tudi parlamentarna skupščina Sveta Evrope. Eden od pobudnikov za sprejetje te resolucije je bil tudi poslanec italijanske manjšine v slovenskem parlamentu Roberto Battelli. Po sprejetju te resolucije, za katero je glasovala ogromna večina članov parlamentarne skupščine SE, je sledilo nekaj neprav glasnih protestov iz Moskve, ki se ni strinjala z enako obravnavo vseh totalitarizmov, v tem primeru nacionalsocializma in komunizma. Slovenski član parlamentarne skupščine SE Battelli je bil doma deležen grobih pritiskov in medijskih napadov ter celo zahtev po odstopu. Ministrstvo RS za zunanje zadeve pa se je z uradno izjavo distanciralo od njegovega ravnanja.

4. Ob nastopu levičarske postkomunistične koalicije konec leta 2008 je minister za finance Franci Križanič iz stranke SD kot svetovalca v svoj kabinet angažiral nekdanjega agenta komunistične tajne policije (SDV) Dragana Isajlovića, ki je leta 1988 osebno aretiriral Davida Tasića in Janeza Janšo ter bil zato znan kot personifikacija komunistične represije. Isajlović je brez ustrezne izobrazbe in izkušenj na področju financ, minister pa je ob njegovem angažiranju dejal, da sta dolgoletna prijatelja. Z njegovo zaposlitvijo se je na koncu kljub nekaterim javnim protestom strinjal tudi predsednik vlade Borut Pahor. Ta sicer obrobni primer pa ima velik simbolni pomen. Slovenija je namreč edina postkomunistična država članica EU, v kateri po padcu berlinskega zidu in demokratičnih spremembah v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja ni bila izvedena niti najbolj blaga oblika lustracije, javno dostopni pa niso niti arhivi nekdanje politične policije. Postkomunistične stranke so vse takšne poskuse vztrajno preprečevale, leta 1997 so v parlamentu RS enotno glasovale celo proti potrditvi

Resolucije Sveta Evrope št. 1096 o razgradnji nekdanjih totalitarnih komunističnih režimov. V Sloveniji so danes tako še vedno na visokih položajih v sodstvu, tožilstvu, diplomaciji, gospodarstvu, administraciji, uredništvih medijev in celo tajnih službah nekdanji uslužbenci in sodelavci komunistične tajne policije, ki so v prejšnjem režimu drastično kršili človekove pravice. Zadnji predsednik komunistične stranke iz časov pred svobodnimi volitvami je celo ustavni sodnik, njegov naslednik pa je bil dolgo časa predsednik programskega odbora nacionalne TV, danes pa je predsednik Olimpijskega komiteja Slovenije.

5. Takšno stanje na svojstven način pojasnjuje velikokrat ponovljeno tezo iz 90. let prejšnjega stoletja, da se je »berlinski zid podrl na obe strani«. Avtor te teze, nekdanji predsednik ZKS in RS Milan Kučan, je z njo utemeljeval svojo obrambo preddemokratskega režima in zavzemanje proti kakršnimkoli spremembam, ki bi lahko trajno razgradile tisto dediščino komunizma v Sloveniji, na kateri temelji oblast postkomunistov. To pa so trije stebri, in sicer ideologija, propaganda in finančna moč. Paradoksalno so danes nasledniki in zagovorniki komunističnega režima pretežno najbogatejši sloji v Sloveniji. Po preteku svojega tretjega mandata predsednika RS je Milan Kučan ustanovil civilnodružbeno združenje z imenom Forum 21, v katerem so se z nekaj izjemami zbrali ljudje, ki so v zadnjem desetletju izjemno obogateli in so danes lastniki nekaterih največjih slovenskih podjetij. Ko so nekateri opozorili na razkorak med levičarsko politično orijentacijo Foruma 21 in izjemno bogatim članstvom ter njegovega predsednika Kučana vprašali, zakaj med članstvom ni revnejših slojev ter kje so delavci in proletarci, jim je le-ta cinično odgovoril: »Proletarci so tam, kjer so vedno bili. Na svojih delovnih mestih.«

Zakaj se je zgodila Srebrenica Evropa lahko trajno obstane samo kot Evropa vrednot. Institucije so pomembne, prav tako vsesplošen napredek. Vendar bo evropski temelj brez krepitve vrednotnega temelja v veliko večji nevarnosti kot brez nove institucionalne pogodbe. Tega dejstva ne smemo izpustiti izpred oči. Še posebej ob 20. obletnici padca berlinskega zidu in pred integracijo držav Zahodnega Balkana v EU mora biti EU sposobna zahtevati od novih članic, da dosledno razčistijo s preteklostjo. Tako s skrajnimi nacionalizmi kot z ambivalentnim odnosom do zločina, tj. z odbravanjem uporabe komunistične metode fizičnega uničenja nasprotnika. Države Zahodnega Balkana, ki čakajo na vstop v EU, bi morale poleg sprave zaradi spopadov pred Daytonom doseči tudi obračun s preteklostjo, ki je pripeljala do spopadov, in z ideologijo, po kateri cilj opravičuje sredstva. V Miloševiću in Mladiću je premalo videti samo skrajna nacionalista. Nekaj manjka, kar bi lahko v celoti pojasnilo neverjetno brutalne zločine v BiH, RH in na Kosovu. To je spoj nacionalizma in komunistične ideologije, ki je bil očiten. Je skrajni proizvod jugoslovanskih komunističnih in vojaških akademij, v katerih so učili, da je temeljni cilj razrednega boja fizično uničenje nasprotnika. Ta spoj je proizvedel nacionalsocializem konec 20. stoletja v sicer drugačnih okoliščinah, a z enakimi zločinskimi posledicami kot v prvi polovici prejšnjega stoletja. V času torej, ko smo verjeli, da kaj takšnega ni več mogoče. Verjetno je zato ideološka podlaga gorja na Balkanu ostala nekako v ozadju preučevanj. Tudi zato, ker so mogočni ostanki komunizma v prostoru Jugovzhodne Evrope zelo pazili, da bi na Zahodu ne začeli preučevati globljih vzrokov za Srebrenico in balkansko tragedijo nasploh.

Hkrati se je zdelo, da je dogajanje na Zahodnem Balkanu nekaj manj pomembnega, drama na stranskem odru, ki ne bo odločilno vplivala na sezono v gledališču. Padec berlinskega zidu in konec hladne vojne namreč pomenita tudi začetek globalizacije, razmaha novih informacijskih in komunikacijskih tehnologij ter razmaha verskega ekstremizma. Pri zadnjem gre še za en korak dlje od uničevalnih ideologij 20. stoletja. Tako pri fašizmu kot nacionalsocializmu in komunizmu cilj opravičuje sredstva, zločin pa je legitimno sredstvo za njegovo doseg. Pri verskem ekstremizmu je temu dodana še fanatična pripravljenost neposredno žrtvovati svoje življenje za doseganje nekega cilja. Zato se zdi mogoče na prvi pogled nevarnejši, čeprav dejansko ni. Ne zdi se namreč verjetno, da bi bilo mogoče na ta način povzročiti toliko žrtev in takšno civilizacijsko uničenje, kot ga je npr. povzročil komunizem v SZ ali SFRJ ali nacionalsocializem v delu Evrope. Komunistična uničevalna metoda, uporabljena v času komunistične revolucije v Jugoslaviji in po njej ali v Srebrenici pred desetletjem, je namreč mobilizirala izvrševalce zločina na podlagi njihovega prepričanja, da bodo s skrajnim zlom, povzročenim drugim, koristili neposredno sebi in svoji rasi, in to takoj, ne šele na drugem svetu. Zgodovina je dokazala, da je mnogo lažje pridobiti množice za neposredne koristi kot za neposredno osebno žrtvovanje. To pa je globlje bistvo nevarnosti obuditve totalitarnih ideologij, med katerimi ima komunizem na Balkanu vedno na voljo enostavno križanje s skrajnim nacionalizmom. Zato se je lahko zgodila Srebrenica. Zločin, ki se v tolikšnem obsegu v novejšem času ni zgodil nikjer drugje v Evropi, niti na ozemlju nekdanje SZ, kjer je razpadel veliki rdeči imperij, ne.

Dobrega pol stoletja po nastanku, dvajset let po padcu berlinskega zidu in pet let po veliki širitvi EU zlagoma prihaja v stanje, ko bo prvič sposobna natančno definirati svoj lastni, tako imenovani nacionalni, bolje rečeno evropski interes. Ta je seveda tudi doslej obstajal, sicer EU ne bi niti nastala niti v 50 letih dosegla sedanje stopnje razvoja in notranje kohezije. Bil pa je osredotočen na ustanovne cilje EU: mir in stabilnost ter ekonomski razvoj Evrope. Vendar pa se je v tem času zgodilo še dvoje. Svet se je globaliziral in postal bolj soodvisen, kot je bil kadarkoli doslej. EU je danes sposobna skupaj nastopiti pri stotinah zadev, kjer so še pred 20 leti posamične članice imele diametralno nasprotno interese.

Postalo je dokaj očitno, da bo EU v prihodnjih letih lahko uresničevala temeljne cilje svojega nastanka samo tako, da bo sposobna pomembno vplivati na zunanje okolje. Nekateri temu pravijo sposobnost sooblikovanja globalizacije. Sooblikovanja na način, da bodo zavarovane temeljne vrednote, na katerih je zgrajena EU, in da bo mogoč njen nadaljnji razvoj na podlagi teh vrednot. Zaradi tega je še toliko bolj pomembno, da vrednotnega temelja EU nikoli ne izgubimo izpred oči – ne pri notranjem poglobljanju ne pri širitvenem procesu. Kajti če pristanemo na tezo, da se je berlinski zid v vrednotnem smislu podrl na obe strani in da je združena EU danes le konglomerat vrednot izza obeh strani zidu, tj. tako demokracije kot komunizma, potem smo pristali na smrtnosne viruse v evropskem telesu in v končni fazi na to, da se nam prej ali slej spet lahko kje ponovi Katyn, Huda jama ali Srebrenica. **D**

- 1 Slovenska tajna politična policija (SDV), neposredno podrejena zvezi komunistov in njenemu predsedniku Milanu Kučanu, je maja in junija 1988 aretirala in predala vojaškemu sodišču JLA sodelavca in urednika mladinskega časopisa Mladina Janeza Janšo in Davida Tasiča. Slovenskega podčastnika Ivana Boršterja je aretirala vojaška varnostna služba. Poleg omenjene trojice je bil na znamenitem procesu proti četverici obsojen tudi urednik Mladine Franci Zavrl, ki pa se je branil s prostosti. Komunistična oblast je želela s procesom prestrašiti javnost, v kateri so se začele pojavljati zahteve po demokratičnih spremembah in varstvu človekovih pravic. Mladinski časopis Mladina je bil v tistih časih (danes je po olastnitvenju s strani nekdanjih aparatčikov kljub istemu imenu tednik s povsem drugačno usmeritvijo) prostor za objavljane kritičnih prispevkov o komunizmu, privilegiranem položaju komunistične in vojaške elite ter solidarnostnih prispevkov za podporo političnim disidentom po takratni Jugoslaviji in Evropi. Proces je prvič po letu 1945, ko se je po krvavi revoluciji v Sloveniji vzpostavila komunistična oblast, sprožil velike proteste javnosti, ki so dobili skupno oznako slovenska pomlad in ki so bili ključni vzvod za razpis prvih svobodnih volitev.
- 2 Stane Dolanc, v knjigi Milan Kučan/Igor Savič; Ljubljana: Emonica, 1990 (Zbirka Portreti Emonice). Stane Dolanc je bil na začetku svoje politične kariere ustanovitelj in direktor politične šole za novinarje v Ljubljani (danes FDV), ki še vedno deluje in vzgaja generacije novinarjev brez zadostne kritične distance do totalitarnega komunizma.
- 3 Prepričanje velikega dela javnosti v Sloveniji, da se je v času komunizma živelo bolje, seveda nima nobene podlage v empiričnih podatkih, ampak je predvsem posledica propagande. Pred začetkom 2. svetovne vojne, ki so jo komunisti izkoristili za krvavo revolucijo in prevzem oblasti, je povprečna plača v Sloveniji znašala več kot 70 odstotkov povprečne plače v sosednji Avstriji. Leta 1989, ob koncu komunističnega režima v Sloveniji, pa je povprečna plača v Sloveniji dosegla komaj 30 odstotkov povprečne plače v Avstriji.